

AVRASYA JEOPOLİTİĞİNDE STRATEJİK BİR KAVŞAK NOKTASI: C5+1 FORMATI BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN ROLÜ

Hazel ÇAĞAN ELBİR

Analist

Analiz No : 2025 / 50

26.11.2025

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan beş Orta Asya devleti (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan), zengin doğal kaynakları, nadir toprak elementleri rezervleri [1] ve Asya ile Avrupa arasındaki hayati jeopolitik konumu nedeniyle uluslararası ilişkilerde merkezi bir aktör haline gelmiştir[2]. Bu coğrafyanın stratejik önemi, ABDnin 2015 yılında başlattığı[3] ve dışişleri bakanları düzeyinde bir deklarasyonla kurumsallaşan C5+1 formatı gibi çoklu işbirliği platformları aracılığıyla teyit edilmektedir. C5+1 (Orta Asya beşlisi ve Amerika Birleşik Devletleri) deklarasyonu, rekabetten ziyade işbirliğini vurgulamış ve karşılıklı çıkarlar temelinde yeni bir işbirliği çerçevesinin oluşturulmasını hedeflemiştir. Küresel güçler (ABD, Rusya, Çin) arasında bölge üzerinde hâkimiyet kurma çabasının bulunduğu bu ortamda, Orta Asya, büyük güç siyasetinin bir seyircisi olmaktan çıkıp Avrasya içerisinde öne çıkmaktadır.

Bu makale, artan uluslararası ilginin odağındaki Orta Asyaya yönelik Avrupa Birliğinin (AB) stratejik yönelimini ve ekonomik hareket alanını genişletme çabasındaki Türk Cumhuriyetlerinin ve bu bağlamda Türkiyenin önemini diplomatik ve akademik bir perspektifle analiz etmektedir.

Avrupa Birliğinin Orta Asyaya Yönelik Artan İlgisi

Orta Asya, küresel siyasi ve ekonomik gidişat için büyük önem taşımaktadır. Kaynaklar, bölgenin Çin için olduğu kadar, AB için de önemli bir ekonomik ve ticari ortak olduğunu göstermektedir. AB, Orta Asya ülkeleriyle son yıllarda üst düzey ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaşmanın somut göstergeleri arasında, 2025te Özbekistanın Semerkant kentinde gerçekleşen ilk AB-Orta Asya Zirvesi bulunmaktadır.

ABnin Orta Asyaya yönelik yaklaşımı, güncel jeopolitik manzaraya, özellikle Rusya-

Ukrayna savaşı ve Afganistandaki gelişmelere bağlı olarak stratejik önem kazanmıştır. AB, 2019da Orta Asyaya yönelik yeni bir strateji kabul etmiş, bu strateji bölgenin AB çıkarları için artan stratejik önemini vurgulamıştır. ABnin bölgeye ilgisinin temelinde yatan stratejik ve ekonomik hedefler şu şekilde sıralanabilir:

1. Ekonomik ve Ticari Ortaklık: AB, bölgenin ikinci en büyük ticaret ortağı ve yatırımların %40ından fazlasının kaynağı olarak en büyük yatırımcı konumundadır[4] . AB, ticari ve ekonomik fırsatlara daha fazla odaklanarak bölgedeki yabancı yatırıcımcı politikasını adapte etmektedir.
2. Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (EPCA): AB, Kazakistan (2020), Tacikistan (Temmuzda paraflanan) ve Özbekistan (24 Ekim'de imzalanan) ile Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (EPCA) imzalamış veya müzakere etmiştir. Bu anlaşmalar, ticari ilişkileri genişletmeyi, gümrük prosedürlerini kolaylaştırmayı ve Avrupalı şirketleri çekmek amacıyla yatırım iklimini iyileştirmeyi amaçlamaktadır[5].
3. Kritik Mineraller ve Enerji Çeşitliliği: AB, özellikle Çinin tedarik zincirlerindeki hakimiyetini azaltmak için Orta Asyanın kritik minerallerine erişim ve tedarik zincirlerini çeşitlendirme konusunda belirgin bir ilgi göstermektedir. Ayrıca, AB, Hazar havzasını alternatif enerji kaynakları için hedeflemekte ve yeşil enerji işbirliğini desteklemektedir.
4. Altyapı ve Bağlantısallık: AB, Semerkant Zirvesi sırasında, Küresel Geçit (Global Gateway) çerçevesinde bölgedeki altyapı gelişimine yaklaşık 12 milyar Euro taahhüt etmiştir. Bu, Rusya ve Çine aşırı bağımlılığı sınırlama yönündeki Orta Asya ülkelerinin çok yönlü dış politika tercihlerini destekleyici bir rol üstlenme çabasını yansıtmaktadır.

Ancak, ABnin Orta Asyaya ilgisinin artmasına rağmen, bu girişimin geç kalınmış bir adım olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla oluşan jeopolitik boşluğu erken fark ederek, ABden beklediği desteği almamasına rağmen, 1991den itibaren bölgeyle geniş çaplı diplomatik, ekonomik ve kültürel angajmanlar geliştirmiştir[6].

Türk Cumhuriyetlerinin ve Türkiyenin Avrasya Jeopolitiğindeki Stratejik Önemi

Orta Asya Cumhuriyetleri, ulusların karşılıklı çıkarlarına hizmet edebilecek bir işbirliği çerçevesine oturmaya çalışmakta ve yalnızca tek bir güç eksenine bağlı kalmayan çok yönlü dış politika tercihlerini sürdürmektedirler. Bölge, artık herhangi bir büyük gücün arka bahçesi veya yeni büyük oyunun bir sahnesi değildir.

Bu dinamik bağlamda, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki kurumsal ve jeoekonomik bağlar, Batının (ABD/AB) bölgedeki etkinliğini artırma çabaları için hayati bir destek unsuru sunmaktadır:

1. Tarihsel ve Kültürel Bağlar: Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle güçlü kültürel, geleneksel ve dil bağları kurmuş ve yakın ilişkiler tesis etmiştir.
2. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT): 2009da kurulan Türk Konseyinin 2021de TDTye evrilmesiyle, Türkiye, bölgeyle kurduğu derin kurumsal, diplomatik ve ekonomik

bağlar sayesinde öne çıkmaktadır. TDT, ortak ekonomi, güvenlik ve kültürel işbirliğini hedeflemektedir[7].

3. Orta Koridorun Merkezi Konumu: Orta Asyanın ekonomik stratejisinin merkezinde, Rusyayı atlayarak Çinden başlayarak Orta Asya, Hazar, Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupaya uzanan ticaret yolu olan Orta Koridor (Middle Corridor) bulunmaktadır. Bu güzergâh, ticaretin dünyaya açılan kapısını oluşturmaktadır. Orta Koridorun potansiyelinin ortaya çıkarılması, uzun vadeli taahhütlere bağlıdır. Bakü-Ceyhan-Tiflis Petrol Boru Hattının büyük bir bölümünün Türkiyeden geçmesi de ülkenin uluslararası konumunu güçlendirmektedir[8].
4. Bölgesel Entegrasyona Katkı: Orta Asya ülkeleri, bölgesel işbirliğini güçlendirme amacıyla Taşkentte toplanmış ve Azerbaycanı resmi üye olarak kabul etmiştir. Azerbaycanın katılımı, bölgenin ekonomik gelişim alanını genişletme ivmesini güçlendirmektedir. Orta Koridor üzerinde kilit öneme sahip Kazakistan ve Azerbaycan, bu koridorun işleyişinde merkezi bir rol oynamaktadır.
5. Jeostratejik Köprü Rolü: Türkiye, Avrupanın Doğudaki uç noktası ve Avrasyada göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir konumdadır. Türkiye, bu konumu itibarıyla ne Batının ne de Asyanın dışarıda bırakabileceği hayati bir damar olarak nitelendirilebilir. Türkiye, Hazar havzasından gelen Türkmen gazının Avrupaya sınırlı hacimde de olsa ulaşmasını sağlamayı hedefleyen anlaşmalarla da Doğu ile Batı arasında bir enerji merkezi konumuna ilave bir güç katmaktadır.

ABD ve ABnin Orta Asyaya olan ilgisinin merkezinde yer alan ticaret ve lojistik, Türkiyenin konumunu kritik hale getirmektedir. Bugün, bölgenin ekonomik stratejisinin merkezinde, Çinden başlayarak Orta Asya, Hazar, Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupaya uzanan ticaret yolu olan Orta Koridor yer almaktadır[9]. Bu güzergâh, Rusyayı atlayan önemli bir ticaret güzergahını kesin bir biçimde şekillendirmektedir ve Türkiye, bu yeni ticaretin dünyaya açılan ana çıkış noktası olarak konumlanmaktadır[10].

Sonuç

C5+1in C6+1e dönüşmesi ile daha da güçlenmesi ve ABnin Orta Asyaya yönelik stratejisi, bölgedeki çok kutuplu jeopolitik rekabetin yoğunlaştığını göstermektedir. Orta Asya ülkeleri, ekonomik çeşitlendirme ve bağımsızlıklarını koruma amacıyla Batı ile işbirliğini artırma arayışındadır.

Türkiye, bu stratejik denklemde göz ardı edilemeyecek bir rolü bulunmaktadır. Türkiye, Batının Orta Asyadaki varlığını artırma çabaları için doğal bir ortak olarak öne çıkmaktadır. Ancak, ABnin kendi Orta Asya stratejisi dahilinde EPCAları doğrudan Orta Asya ülkeleriyle müzakere etmeyi tercih etmesi ve bu anlaşmalara Türkiyeyi dahil etmemesi, tam bir işbirliğini engellemiştir.

ABnin Orta Asyada somut ve kalıcı kazanımlar elde etme niyetiyle hareket ederken, Türkiye ile işbirliği içinde başarılı olabileceği önemle vurgulanmalıdır. Batının (ABD/AB) Orta Asyada kalıcı ve etkin bir nüfuz tesis edebilmesi, Rusya ve Çinin etkisine karşı denge kurabilmesi, bölgenin temel bağlantısallık rotası olan Orta Koridorun Türkiyenin kilit

rolüyle geliştirilmesine bağlıdır. Türkiyenin TDT içindeki ve Orta Koridor üzerindeki yerleşik konumu, Avrasya coğrafyasında stratejik bir köprü işlevi görmekte ve ABnin ekonomik hedeflerine ulaşması için gerekli olan güvenilir ve yerleşik ortaklık potansiyelini sunmaktadır.

*Resim: https://yep.uz/en/2025/11/c5-1-washington-trump-central-asia-analysis/

[1] The Future of US □□□□□□□ Asia Relations, *Hudson Institute*, Hudson.org, 10 November 2025, https://www.hudson.org/events/future-us-central-asia-relations.

[2] The Future of US–Central Asia Relations, *Hudson Institute*.

[3] Hazel Çağan Elbir, ABD Dışişleri Bakanı John Kerrynin Beş Orta Asya Ülkesine Ziyareti, *AVİM*, avim.org.tr, 10 Kasım 2015, https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Yorum/ABD-DISISLERI-BAKANI-JOHN-KERRY-NIN-BES-ORTA-ASYA-ULKESINE-ZIYARETI.

[4] Hazel Çağan Elbir, ABnin İlk Orta Asya Girişimi, *AVİM*, avim.org.tr, 27 Mart 2025, https://avim.org.tr/tr/Analiz/AB-NIN-ILK-CIDDI-ORTA-ASYA-GIRISIMI.

[5] Çağan Elbir, ABnin İlk Orta Asya Girişimi.

[6] Çağan Elbir, ABnin İlk Orta Asya Girişimi,

[7] Çağan Elbir, ABnin İlk Orta Asya Girişimi.

[8] Hazel Çağan Elbir, ABD Dışişleri Bakanı John Kerrynin Beş Orta Asya Ülkesine Ziyareti, *AVİM*, avim.org.tr, 10 Kasım 2015, https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Yorum/ABD-DISISLERI-BAKANI-JOHN-KERRY-NIN-BES-ORTA-ASYA-ULKESINE-ZIYARETI.

[9] Bekir Caner Şafak, ABDnin Orta Asya Stratejisi Bağlamında Vaşington C5+1 Zirvesi, *AVİM*, avim.org.tr, 18 Kasım 2025, https://avimbulten.org/tr/Analiz/ABD-NIN-ORTA-ASYA-STRATEJISI-BAGLAMINDA-VASINGTON-C5-1-ZIRVESI.

[10] Şafak, ABDnin Orta Asya Stratejisi Bağlamında Vaşington C5+1 Zirvesi.

Yazar Hakkında :

Hazel Çağan-Elbir AVİM'de analist olarak çalışmaktadır. Çağan-Elbir, Atılım Üniversitesi Politik Ekonomi bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Atıfta bulunmak için: ELBİR, Hazel ÇAĞAN. 2026. "AVRASYA JEOPOLİTİĞİNDE STRATEJİK BİR KAVŞAK NOKTASI: C5+1 FORMATI BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN ROLÜ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2025 / 50. Kasım 26. Erişim Kasım 10, 2026. https://mail.avim.org.tr/tr/Analiz/AVRASYA-JEOPOLITIGINDE-STRATEJIK-BIR-KAVSAK-NOKTASI-C5-1-FORMATI-BAGLAMINDA-AVRUPA-BIRLIGI-NIN-ORTA-ASYA-POLITIKASI-VE-TURKIYE-NIN-ROLU

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır